

ОСОБОВИЙ СКЛАД ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТЕРСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (за архівними документами)

Найважчим завданням, що поставило перед гетьманом П.Скоропадським і його оточенням під час створення органів влади Української Держави, а серед них і Військового міністерства, був добір і розміщення кадрів. Щодо Військового міністерства, яке залишилося від УНР, то гетьман добре розумів неспроможність його сформувати нову українську армію. „Тогочасне Військове міністерство, – згадував він пізніше, – було ... переповнене непридатними людьми. Це були авгіві стайні, які треба було за малим винятком ґрунтовно очистити... Генерал Рогоза (військовий міністр. – *О.Л.*) застав міністерство в дуже поганому стані, там зовсім не було у правдивому сенсі військової організації. Якісь молодики носили мундири різних рангів і крою, та чи були це військовики й офіцери зокрема, ніхто не знав. Це товариство більше політикувало, аніж виконувало доручену їм справу”¹.

Ситуацію ускладнювало й те, що „... революція внесла жакливу деморалізацію в середовище армійське не тільки серед солдатів, не тільки серед молодшого офіцерства, а й серед вищого командного складу”².

Найкраще кадрове офіцерство було перебито під час Першої світової війни й навали більшовиків на початку 1918 р. Як людина від природи підозрілива, гетьман з недовірою ста-

вився до молодих офіцерів, випускників шкіл прапорщиків військового часу, які мало знали військову справу й не сприйняли військового світогляду та військових понять. З іншого боку, навіть у Києві були генерали й штаб-офіцери Генерального штабу колишньої Російської армії, але всі вони симпатизували Добровольчій армії генерала А.Денікіна і не визнавали права України на самостійне державне існування. Тому вибір був обмежений – з-поміж офіцерів, що прослужили багато років за старого режиму й становили, як вважав гетьман, серйозну школу, створену цілим поколінням людей принципових, вихованих перемогами³.

Недооцінка П.Скоропадським національно свідомих кадрів призвела до сумних вислідів – звільнення з 15 липня 1918 р. у зв'язку з переведенням армії на склад мирного часу⁴ всіх старшин, які попередньо не склали іспита в обсязі повного довоєнного курсу військових училищ. Цей захід на практиці позбавив армію значної кількості національно свідомих кадрів і викликав гостру критику. Спроба розв'язати проблему через дозвіл таким старшинам обіймати підстаршинські посади, зберігаючи рангові відзнаки⁵, не зняла напруження.

Маючи великі кадрові проблеми, керівництво Військового міністерс-

тва не поспішало змінювати особовий склад, що дістався в спадок від УНР, як із щойно названих причин, так і внаслідок прорахунків військового міністра О. Рогози, що, за спостереженням П. Скоропадського, „жалів своїх підлеглих і намагався якимось пробачити, перевиховати [їх], а ті робили свою розкладову справу”⁶. Три з половиною місяці Військове міністерство функціонувало за штатами УНР. Лише під тиском гетьмана О. Рогоза почав уживати заходів, щоб поліпшити персональний склад міністерства. Так, він замінив начальника канцелярії полковника В. Ковалевського за незадовільний нагляд над міністерською друкарнею, де були надруковані антиурядові листівки⁷, скарбника Письменного⁸ та ін. Одночасно йшло заміщення вакантних посад.

Особовий склад Військового міністерства, за штатом, затвердженим військовою радою 21 і 27 серпня 1918 р., поділявся на: особистий штат військового міністра й штат канцелярії Військового міністерства⁹.

До особистого штату військового міністра належало 13 осіб: троє генеральних старшин для доручень з правами командирів бригад, двоє полковників для доручень з правами командирів полків, секретар, двоє осавулів (військові старшини, сотники), товариш військового міністра і підпорядковані йому секретар (військовий старшина, полковник) та двоє осавулів (військові старшини, сотники)¹⁰. Брак документів, на жаль, не дає змоги назвати прізвища всіх старшин особистого штабу військового міністра. За

архівними джерелами вдалося встановити прізвища лише трьох: генерального старшини для доручень – генерального хорунжого П. Веселовського й двох старшин для доручень – полковника М. Узембло та капітана Р. Судакова¹¹.

Канцелярія Військового міністерства вела діловодство всіх головних управлінь міністерства, видавала накази по армії, морській і повітряній флоті та військовій офіції. Канцелярія складалася з чотирьох управ: загальної, адміністративної, законодавчої та бюджетно-рахівничої. Управи поділялися на відділи. Начальника канцелярії Військового міністерства, його помічника й начальників загальної та адміністративної управ призначали з офіцерів Генерального штабу. Начальника законодавчої управи й начальників відділів – законодавчого, кодифікаційного та юрисконсультського – призначали з-поміж офіцерів військово-судового відомства. Посади урядовців передбачалося заміщувати офіцерами відповідного рангу. На половину посад діловодів законодавчого і юрисконсультів юрисконсультського відділу набирали цивільних осіб за вільним наймом¹². Штат канцелярії складався з 143 осіб¹³.

Начальник канцелярії мав у своєму штаті 8 осіб: помічника, офіцера з правами командира дивізії, двох полковників для доручень, секретаря, двох осавулів для доручень (військових старшин, сотників), двох медичних працівників (офіцера-лікаря та медичного фельдшера з цивільних)¹⁴.

Начальником канцелярії з 20 червня по 29 жовтня 1918 р. був полковник, генеральний хорунжий (з 10 серп-

ня) В.Ковалевський¹⁵, а з 29 жовтня – генеральний значковий О.Галкін¹⁶. У штаті канцелярії працювали: з 26 серпня секретарі – полковники П.Фетісов і В.Бродовський, штаб-офіцери для доручень – полковники М.Вержицький і І.Комаревський¹⁷; з 3 грудня 1918 р. – два осавули (ад'ютанти) – старший осавул полковник П.Бальман та молодший осавул хорунжий А.Бураків¹⁸.

Начальником загальної управи був офіцер з правами командира дивізії, його помічником – начальник однієї з частин (відділів) управи з правами командира полку. Загальна управа складалася з трьох частин (відділів): частини персонального складу, загальної і наказної частин. Начальники частин персонального складу й загальної були офіцери з правами командирів полків. Начальник наказної частини виконував обов'язки помічника начальника управи. Частина персонального складу поділялася на три підвідділи: діловодства персонального; діловодства по проханнях на ім'я військового міністра; архіву. На чолі підвідділу персонального діловодства стояв старший діловод – військовий старшина, якому підпорядковувались двоє молодших діловодів з цивільних осіб. Діловодство по проханнях на ім'я військового міністра вели двоє осіб: діловод і молодший діловод з цивільних осіб. За архів відповідав архіваріус, що суміщав посаду молодшого діловода. Начальник загальної частини (відділу) керував підвідділами: діловодства по загальних справах; реєстраційного діловодства; діловодства 2-го товариша військового

міністра. У діловодстві по загальних справах налічувалося 10 осіб: двоє діловодів, двоє молодших діловодів і шестеро оповісників; у діловодстві реєстраційному – двоє журналістів і в діловодстві 2-го товариша військового міністра –діловод і двоє оповісників. У розпорядженні начальника наказної частини були: діловод, сотник, двоє молодших діловодів, коректор і 34 канцеляристи: 14 – першого, 13 – другого і 7 – третього розряду¹⁹.

Загальну управу канцелярії з 5 серпня по 16 жовтня очолював полковник, генеральний хорунжий (з 13 серпня) О.Шостаків²⁰. В управі з 1 серпня 1918 р. працювали як керівники відділів полковник Чикалін і сотники Олійник та Кандиба²¹, з 26 серпня – старший діловод значковий М.Бережний²², з 30 вересня – діловод полковник М.Малама²³ й архіваріус М.Полетика²⁴.

Адміністративна управа канцелярії мала у своєму складі три відділи: загального, адміністративного й німецького діловодства. Начальником управи був офіцер з правами командира бригади, а його помічником – офіцер з правами командира полку. До відділу загального діловодства належали старший діловод, діловод і молодший діловод, до відділу адміністративного діловодства – старший діловод і діловод. Особовий склад відділу німецького діловодства складався з 15 осіб: старшого і молодшого діловодів, секретаря з інформації та його помічника і 11 канцеляристів: 5 – першого, 4 – другого й 2 – третього розряду²⁵.

Адміністративною управою канцелярії з 20 липня по 16 жовтня

керував генеральний хорунжий О. Ревішин²⁶. Помічником начальника управи з 20 липня по 16 жовтня був полковник М. Загніїв. З 16 жовтня він обійняв посаду начальника цієї управи (з 28 жовтня – генеральний хорунжий)²⁷. Начальником відділу загального діловодства з 26 серпня було призначено військового старшину Генерального штабу Б. Стадлера²⁸. Старшими діловодцями у відділі працювали: з 26 серпня по 15 жовтня полковник М. Попов, з 26 серпня по 16 жовтня полковник С. Тоцький, з 26 серпня по 1 жовтня сотник П. Лісеневич²⁹.

Законодавча управа канцелярії мала чотири відділи (частини): законодавчий, кодифікаційний, юрисконсультський і господарчий. Начальник управи, офіцер з правами начальника дивізії, представляв Військовій раді Військового міністерства розроблені закони. У його розпорядженні були осавул, сотник (одночасно старший діловод). Штати передбачали: у законодавчому відділі 9 працівників, а реально було їх троє (начальник відділу з правами командира бригади (одночасно старший редактор), діловод – фахівець з вищою освітою і діловод); у кодифікаційному відділі – п'ять (начальник відділу з правами командира бригади, троє редакторів – фахівців з вищою освітою і діловод), у юрисконсультському відділі – 26 (начальник відділу з правами командира бригади, шість юрисконсультів (з них чотири – з вищою освітою), діловод і 18 канцеляристів (8 – першого, 6 – другого, 4 – третього розряду); у господарчому відділі – 19 працівників. У розпорядженні начальника цього відділу (офіцера

з правами командира полку) перебували: бухгалтер, діловод, господар, старший рахівничий, 8 канцеляристів (першого розряду – 4, другого – 3, третього – 1), майстер-механік, монтер-електрик, відповідальний комірний і двоє челядників³⁰.

Комендантська частина (відділ) складалася з 40 осіб: начальника частини – коменданта (офіцера з правами помічника командира полку), 8 вартових старшин, діловода, старшого журналіста, 11 канцеляристів (4 – першого, 4 – другого і 3 – третього розряду), 9 оповісників (з них двоє самокатників), трьох швейцарів і двох челядників³¹.

Посаду начальника законодавчої управи канцелярії з 1 серпня 1918 р. обіймав військовий старшина, полковник (з 29 листопада) В. Буйницький³². Начальниками відділів в управі з 26 серпня були співробітники Головного управління військово-судових справ: полковники Л. Дукш-Дукшинський (законодавчого) і Ю. Ясногурський (юрисконсультського), військовий старшина В. Лучанінов (кодифікаційного). Так само 26 серпня дістали призначення військовий старшина П. Бажан – на посаду старшого діловода господарчого відділу, полковник В. Ковалевський на посаду начальника (коменданта) комендантської частини (відділу), а полковник І. Нагорний і сотник М. Купченко – на посади помічників начальника³³.

Бюджетно-рахівнича управа налічувала у своєму штаті 19 осіб. Це були начальник управи, його помічник, двоє старших бухгалтерів, четверо бухгалтерів, двоє діловодів і 9 канцеляристів (4 – першого, 3 – другого, 2 – третього розряду)³⁴.

З 7 листопада цю управу очолював колишній київський міський інтендант державний ранговий Лучинський³⁵.

На жаль, не збереглися документальні дані про склад Військової ради, що діяла при Військовому міністерстві. З архівних документів відомо тільки, що 4 жовтня 1918 р. наказом Армії Української Держави начальник відділу у справах Військової ради значковий Веденський був призначений керманічем канцелярії Військової ради³⁶.

ПРИМІТКИ

- 1 Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. – Київ: Філадельфія, 1995. – С. 178, 185.
- 2 Там само. – С. 177.
- 3 Там само. – С. 177, 178, 180.
- 4 Накази військової офіції Української держави // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1077. – Оп. 5. – Спр. 10. – Арк. 238–239 зв.
- 5 Мається на увазі наказ по військовій офіції Української Держави від 30 липня 1918 р. ч. 376 про право заміщення вакантних посад старшинами колишньої Російської армії, прапорщиками військових шкіл скороченого курсу (Там само. – Арк. 293, 294).
- 6 Скоропадський П. Зазнач. праця. – С. 178.
- 7 Там само. – С. 185.
- 8 Накази армії Української Держави // ЦДАВО України. – Ф. 1077. – Оп. 1. – Спр. 3а. – Арк. 17.
- 9 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави // Там само. – Ф. 1074. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 9.
- 10 Там само. – Арк. 9.
- 11 Накази армії Української Держави. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 104.
- 12 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави. – Арк. 9, 11 зв.
- 13 Тут і далі обрахунки автора за „Штатами канцелярії Військового міністерства Української Держави”.
- 14 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави. – Арк. 9 зв.
- 15 Накази армії Української Держави. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 18, 79.
- 16 Накази військової офіції Української Держави. – Арк. 530 зв.
- 17 Накази армії Української Держави. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 104.
- 18 Там само. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 253.
- 19 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави. – Арк. 9 зв.
- 20 Встановлено за наказами армії Української Держави (ЦДАВО України. – Ф. 1074. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 84, 172).
- 21 Накази армії Української Держави. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 77.
- 22 Там само. – Арк. 104 зв.
- 23 Там само. – Арк. 151 зв.
- 24 Там само. – Арк. 139 зв., 140.
- 25 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави. – Арк. 10.
- 26 Накази армії Української Держави. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 37, 172.
- 27 Там само. – Арк. 37.
- 28 Там само. – Арк. 104.
- 29 Там само. – Арк. 104 зв., 172.
- 30 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави. – Арк. 10 зв., 11.
- 31 Там само. – Арк. 11.
- 32 Накази армії Української Держави. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 52.
- 33 Там само. – Арк. 104, 104 зв.
- 34 Штати канцелярії Військового міністерства Української Держави. – Арк. 11.
- 35 Накази армії Української Держави. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 203.
- 36 Там само. – Арк. 120.